

Міністерство освіти і науки України
Київський національний торговельно-економічний університет
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
Академічне товариство ім. М. Балудянського
(м. Кошице, Словаччина)
Вища школа економіки і права імені
проф. Едварда Ліпінського (м. Кельце, Польща)
Університет Яна Кохановського (м. Кельце, Польща)
Тбіліський державний університет імені
Іване Джавахішвілі (м. Тбілісі, Грузія)
Технічний університет (м. Кошице, Словаччина)
Університет «Petre Andreia» (м. Яси, Румунія)
Університет суспільних наук (м. Лодзь, Польща)
Folkuniversitetet (м. Уппсала, Швеція)

*СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ
ТА ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ*

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
VII Міжнародної науково-практичної конференції**

05 – 07 червня 2019 року

Частина I

Вінниця 2019

Супрун С.Д., к.е.н., доцент Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОТОЧНИХ ВИТРАТ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	90
Ткачук О.М., д.е.н., професор Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ МІСЦЕ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УДОСКОНАЛЕННІ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	98
Хачатрян В.В., к.е.н., доцент, Менчинська О.М. Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ КООПЕРАТИВНА ІДЕЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	104
Юрчик І.Б., к.е.н. Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У ФОРМУВАННІ РИНКУ ПРАЦІ ЗА УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	116

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Андрущенко Н.О., к.пед.н. Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ НОВІТНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЙ В СУЧАСНОМУ УПРАВЛІННІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТНІ ПОЗИЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....	125
Бабчинська О.І., к.геогр.н., доцент Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	131
Боковець В.В., д.е.н., професор Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ РОЛЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ТА ПРОЦЕСИ УПРАВЛІННЯ НИМ.....	138
Бондарчук Л.В., к.е.н. Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛІ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	145
Горшков М.А. Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДІАГНОСТИКИ ПРОЦЕСІВ РАЦІОНАЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРА.....	152

**ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У ФОРМУВАННІ РИНКУ ПРАЦІ
ЗА УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

В статті розглянуто інституційні перетворення у формуванні ринку праці та проведено аналіз інституційних змін. Встановлено, що від того, наскільки ефективно діятимуть інституції та інститути національного ринку праці, у підсумку залежатиме наявність чи відсутність економічних та соціальних втрат, використання чи невикористання робочої сили в регіоні та країні в цілому. Виявлено, що в сучасних умовах функціонування національного ринку праці інституції та інститути відіграють велике значення, оскільки наявність чітких правил поведінки економічних агентів, їх узгодженість та дотримання створюватиме необхідні умови розвитку, збільшуючи ефективність використання робочої сили та підвищуючи її конкурентоспроможність, враховуючи посилений вплив інтеграційних процесів.

Ключові слова: *ринок праці, інститути ринку праці, ефективне функціонування ринку праці, інституційні перетворення.*

Постановка проблеми. Інтеграційний вектор руху України у європейське та світове господарство за умов впливу світової фінансово-економічної кризи, додатковий імпульс новітньої інформаційно-комунікаційної сфери, проникнення інформаційних технологій у всі галузі економічного та суспільного життя, інноваційний напрям орієнтації економіки, інтелектуалізація та розширення галузей прикладання праці обумовлюють перебудову усталеного ринку праці.

Ключове місце в розбудові національного ринку праці повинен посісти людський фактор, його інтелектуальний та духовний розвиток як ефективна умова функціонування сучасної економіки. Кожна людина, як неповторна особистість, за сприятливих умов, реалізуючи свій інтелектуальний та трудовий потенціал, має можливість приносити користь суспільству, розкривши себе у

своїй роботі, застосувавши свої знання, практичні навички та вміння; продемонструвавши свої таланти та здібності. Реалізація права на працю громадян України перетворюється на ключовий чинник її економічного розвитку.

Перетворенню ринку праці спонукає стрімка зміна технологій, яка відбувається швидше, ніж зміна людського покоління. Крім цього, глобалізація вимагає від ринку праці конкурентоспроможної робочої сили, з професійною підготовкою за певними стандартами, як реакція на стандартизацію рівня виробничої техніки і продукції, що випускаються у кооперації між підприємствами з різних країн [1, с. 171]. З огляду на те, для України, напередодні вступу в ЄС, дуже велика відповідальність лежить на поколінні, яке буде шукати місце держави в умовах глобалізації. Це покоління повинно бути конкурентоспроможним у знаннях, мобільності, мовному середовищі.

У зв'язку з різного роду інституційними змінами, активізацією євроінтеграційних процесів та прийнятими орієнтирами, які стосуються створення умов для продуктивної праці населення, виникає необхідність об'єктивної оцінки інституційних перетворень у формуванні ринку праці та визначення перспектив його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вирішенні питань інституційних перетворень формування ринку праці внесли такі іноземні та вітчизняні вчені, як Д. Богиня, О. Грішнова, В. Гриньова, М. Долішній, Ф. Зінов'єв, С. Злупко, А. Колот, Е. Лібанова, П. Мазурок, Ю. Маршавін, В. Міненко, В. Нижник, І. Петрова, В. Петюх, В. Щетиніна тощо. Однак, питання щодо інституційного забезпечення, яке б суттєво підвищувало ефективне функціонування національного ринку праці залишаються актуальними.

Метою статті є оцінка інституційних перетворень формування ринку праці, а також обґрунтування необхідності створення нових якісних інституційних ознак, забезпечення відповідних інституційних умов, набуття інститутами функціональної визначеності як основи ефективного

функціонування всіх учасників ринку праці, враховуючи посилений вплив інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливість ринкової економіки на сучасному етапі полягає в тому, що в ній відбуваються радикальні інституційні зміни в системі правових, політичних, економічних і соціальних відносин. Відповідно цього, Т. М. Боголіб розглядає ринок праці як динамічне, багатовекторне і протирічливе явище, в якому спостерігається процес інституційних змін [2]. Видозміни вітчизняного ринку праці, на думку вчених [3, с. 25] зумовлені й тим, що в період економічної кризи «відбувається ерозія суспільної зайнятості, різко скорочується кількість надійних робочих місць, без яких не може бути й мови про забезпечення на тривалу перспективу гарантій стабільного доходу».

А. М. Колот наголошує на тому, що криза у сфері праці триває (за великим рахунком вона й не припинялась, а лише модифікувалася під впливом нових факторів), і національне забарвлення кризи праці дедалі більше доповнюється забарвленням глобального характеру. Інститути суспільства, економіки почали відсувати людину на другий план, економічна доцільність дедалі стійкіше превалює над соціальною спрямованістю. Економіка стає більш ліберальною, віртуальною, мобільною, постійно змінюваною за структурою та джерелами розвитку, нестійкою, вразливою до викликів глобалізації, і таким самим стає її зворотний бік — соціально-трудова компонента [4, с. 9-10].

Саме з цих позицій, І. Г. Філіппова звертає увагу на те, що ринок праці відображає найгостріші суперечності соціальної системи і тому є найчутливішим до інституційних зрушень. Процеси, що відбуваються на ринку праці, визначають довгострокові перспективи економіки, що виводить на перший план проблему його стабілізації і ефективного регулювання соціально-трудова відносин, що означає вдосконалення інститутів влади, власності і управління.

В умовах суспільних трансформацій вчені та фахівці наголошують на неоднорідності ринку праці. Так, передумовою зародження нового,

інноваційного ринку праці можна вважати використання інноваційної та інтелектуальної праці; появу в світі «проривних» технологій, впровадження яких суттєво покращить рівень життя населення, сприятиме розвитку бізнесу; зростання ролі нових форм зайнятості і тих, які раніше заборонялися; появу нових спеціальностей; становлення електронних видів зайнятості; активізацію трудової поведінки працюючих та безробітних; розвиток електронної комерції. Отже, світовий досвід формування конкурентоспроможного ринку праці для застосування в Україні може бути корисним тим, що його застосування сприятиме ефективному функціонуванню національного ринку праці за умов вибору стратегії євроінтеграції.

За сучасних умов, виникла необхідність сприймати «ринок праці» – як систему взаємодіючих інститутів з якісно новим рівнем їх розвитку та буття, що посилює взаємозв'язки та взаємодію між всіма його складовими, які повинні чи покликані регулювати його проблеми, оптимально застосовуючи наукові підходи і конкретні заходи щодо нового змісту праці, стандартних та нестандартних форм зайнятості, масштабів безробіття, розширення різновидів мотивації, ефективного використання робочої сили та її переміщення, відкритого доступу українських громадян до ринків праці країн-членів ЄС та світу, посилення соціального залучення та захисту населення і трудових мігрантів-громадян України; інноваційний розвиток підприємницької, професійної та соціальної активності громадян України, зростання їхнього добробуту.

В результаті інтенсивного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та глибинної трансформації зайнятості в структурі ринку праці виокремлюються два основоположні сегменти – реальний та віртуальний. Глобальним, інноваційним ринком праці, на наше переконання, слід вважати віртуальний ринок праці, який формується за наявності та можливостей комунікаційної та інформаційної глобальної мережі (Internet); потужного застосування інтелектуальної праці та дистанційної електронної нестандартної форми зайнятості.

Вивчення еволюції існуючих та появи нових інститутів ринку праці, дослідження тенденцій впливу інституційних перетворень у формуванні ринку праці є однією з проблем нашого суспільства. Перші практичні кроки такого інституційного утворення як український ринок праці були зроблені ще в 1990 році, тобто під час утворення центрів зайнятості на базі колишніх бюро з працевлаштування, які на той час вже не задовольняли потреби суспільства. Після отримання незалежності України розпочалося формування ринку праці, яке було пов'язане з відтворенням та формуванням ринкових інституцій. Даний процес передбачав створення інститутів ринкової економіки, оскільки в період командно-адміністративної системи вони не просто були відсутні, а й були відсутні передумови їх створення. Отже, перший етап інституційних перетворень у формуванні ринку праці України (1991–1993 рр.) характеризувався прийняттям основоположних нормативно-правових документів та розбудовою інфраструктури національного ринку праці. Основним нормативним документом, що сприяв формуванню ринку праці було прийняття Закону України «Про зайнятість населення» (1991 р.). На цьому етапі була створена державна служба зайнятості України та інституційно облаштовані центри зайнятості населення.

Відповідно до ст. 18 Закону [5] державна служба зайнятості у порядку, визначеному центральним органом влади, що забезпечує формування державної політики у сфері зайнятості та трудової міграції, реалізує заходи щодо сприяння зайнятості та соціального захисту населення від безробіття. Протягом даного періоду було сформовано Державний фонд сприяння зайнятості населення як самостійний фінансовий інститут, кошти якого поповнювалися завдяки обов'язкових відрахувань підприємств, установ та організацій. В 1991 році розпочав свою діяльність Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. Основними функціями даного навчального закладу були: підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів центрів зайнятості України.

Другий етап становлення інститутів ринку праці в Україні (1994–1999 рр.) характеризувався освоєнням суб'єктами ринку праці нових способів соціальної взаємодії на основі демократичних принципів міжнародних трудових норм та національного законодавства. За сприяння МОП було ратифіковано конвенцію «Про тристоронні консультації» (1994), прийнято Закони України «Про оплату праці» (1995), «Про відпустки» (1996), «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» (1998), «Основи законодавства України про загальнообов'язкове соціальне страхування» (1998), «Про профспілки, їх права та гарантії діяльності» (1999). У цей період загострилась боротьба між профспілками за користування фондом соціального страхування та за майно, яке їм дісталось у спадок від радянської системи. Важливою негативною подією інституційних перетворень формування ринку праці даного періоду стало включення Державного фонду сприяння зайнятості населення в склад Державного бюджету для фінансування державних потреб, які не пов'язані з реалізацією державної політики зайнятості. Дане рішення негативно вплинуло на виплату допомоги з безробіття для населення та посприяло утворенню багаточисельних черг безробітних в центрах зайнятості.

Якщо впродовж другого етапу розвитку національного ринку праці соціально-економічні права населення зростали, то третій етап інституційних перетворень у формуванні ринку праці України (з 2000 по 2013 рр.) розпочався деякими ускладненнями в трудових відносинах, а саме: скороченням робочих місць, зменшенням фінансування бюджетних програм, підвищенням віку отримання пенсії та характеризувався усвідомленням його суб'єктами недосконалості інституційної структури національного ринку праці, суперечливості ролі держави в трудовій сфері, подальшого реформування діяльності інститутів ринку праці та необхідності взаємодії на основі трипартизму.

На третьому етапі відбулося ініціювання Міністерством праці та соціальної політики сумісно із соціальними партнерами створення Фонду загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття. З

уведенням 1 січня 2001 року Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» правове становище державної служби зайнятості змінилося. Згідно зі ст. 12 цього закону функції виконавчої дирекції Фонду страхування на випадок безробіття поклалися на службу зайнятості та була започаткована система соціального страхування. Водночас, якісній реалізації функцій заважали невідпрацьованість законодавчого забезпечення, відсутність транспарентності у фінансуванні державою соціальних програм, використання адміністративно-командних методів управління тощо. На думку фахівців, система соціального діалогу в Україні поки що функціонує малоефективно. З 2009 року в Україні відбулося запровадження окремих антикризових заходів в умовах світової фінансово-економічної кризи.

З 1 січня 2013 року була прийнята нова редакція Закону України «Про зайнятість населення», ухвалена Верховною Радою України 5 липня 2012 року. В зв'язку з цим, основному інституту ринку праці надали назву – Центральний орган виконавчої влади з питань зайнятості та трудової міграції. В новій редакції закону передбачалось ведення Державною службою зайнятості списку приватних агентств зайнятості та заборона діяльності кадрових агентств. Отже, на українському ринку праці залишився тільки один посередник – рекрутингові компанії. Їх відмінність від кадрових агентств полягала в тому, що за працевлаштування, по-факту, з ними повинні будуть розплачуватися роботодавці. На думку фахівців Міністерства соціальної політики України, навіть із прийняттям нової редакції Закону України «Про зайнятість населення», не відбувалося ефективних та дієвих реформ на ринку праці, змінювалося лише керівництво Державної служби зайнятості.

IV етап (2014 рік і по сьогодні) характеризується інституційними змінами в політиці управління ринком праці, які, на наш погляд, розпочалися з підписання Угоди про асоціацію з ЄС, затвердження Урядом Плану заходів з її імплементації у період до 2017 року та прийняття Стратегії реформ 2020. Для України Угода про асоціацію з Європейським Союзом перетворилася на один з

шансів у послідовному та поступальному розвитку усіх державних та суспільних інституцій, гармонізації національного законодавства із спільним законодавством ЄС, наближенні соціальної політики та інституцій ринку праці до стандартів ЄС та європейської соціальної моделі. Професор В. І. Костиця вважає, що цей шанс відкрився і для державної служби зайнятості України, яка перебуває на етапі ґрунтовних змін. Вона має стати реальним провідником і посередником на ринку праці між шукачами роботи та роботодавцями. На думку вченого, характерним для державних служб зайнятості у контексті сучасних завдань та функцій є системний перегляд, вдосконалення їх роботи, модернізація відповідно до потреб сьогодення та можливих викликів у майбутньому [6, с. 14].

Ефективне функціонування ринку праці в Україні неможливе без розвиненої інституційної системи, злагодженої роботи всіх її елементів. У даному випадку, в Україні назріла необхідність побудови якісного інституційного оформлення ринку праці, завдяки реформуванню існуючих, прискоренню «приживання» тих інститутів, які знаходяться в стадії формування та створенню можливості появи нових інститутів ринку праці. За таких обставин, формування ринку праці повинно базуватися на активізації людського інтелектуального капіталу, розширенні використання інтелектуальної праці, яка стає одним з основних джерел економічного зростання, та творчих здібностей як одного з головних активізуючих елементів виробництва. Варто відзначити, що важливу роль інтелектуальний капітал відіграє в інноваційному процесі, оскільки саме він акумулює наукові та професійно-технічні знання працівників, поєднує інтелектуальну працю та інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, спілкування тощо [7, с. 17].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в сучасній Україні, яка прагне інтеграції у світовий простір, спостерігається конфліктна ситуація між діючими та бажаними «правилами гри», що й провокує основні чинники інституційних змін. Від того, наскільки злагоджено, ефективно діятимуть інституції та інститути національного ринку праці, у підсумку

залежатиме наявність чи відсутність економічних та соціальних втрат, використання чи недовикористання робочої сили на кожному окремо взятому робочому місці, підприємстві, в регіоні та країні в цілому. Наявність чітких правил поведінки економічних агентів, їх узгодженість та дотримання створюватиме необхідні умови розвитку, збільшуючи ефективність використання робочої сили та підвищуючи її конкурентоспроможність. Нагальною необхідністю стає формування нової моделі економічного зростання, що спиратиметься на приватну ініціативу, розвиток інститутів ринкової економіки, інновації та інвестиції в людський капітал.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко В. Орієнтири вибору професії у період економічної кризи. *Зайнятість та ринок праці*. Київ : РВПС України НАН України, 2009. Вип. 21–22. С. 158–173.
2. Боголиб Т. М. Механизм государственного регулирования институциональных изменений на рынке труда в Украине *Современные исследования социальных проблем: электронный научный журнал*. 2012. № 9 (17). URL: <http://cyberleninka.ru/>.
3. Онікієнко В. В., Ткаченко Л. Г., Ємельяненко Л. М. Розвиток ринку праці України: тенденції та перспективи. Київ: РВПС України НАН України, 2007. 286 с.
4. Колот А. М. Соціально-трудові відносини : теорія і практика. Соціально-трудова сфера в умовах глобальних викликів: тенденції, проблеми, можливості стійкого розвитку: зб. наук. праць. У 3 т. Київ : КНЕУ, 2010. Т. 3. С. 9–22.
5. Про зайнятість населення: закон України від 5.07.2012 р., № 5067–VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
6. Костриця В. І. Модернізація європейських державних служб зайнятості – уроки для України. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 4 (45). С. 13–16.
7. Тельнов А. С. Роль інтелектуального капіталу в інноваційному розвитку підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. 2014. Вип. 43. Ч. 2. С. 17–21.